

Michał Chajda: Twórczość w świetle prawa własności intelektualnej

Wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników jest gwarantowana konstytucyjnie. Ograniczenia tej wolności mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób – pisze Michał Chajda w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Copy(al)right? Prawo autorskie wczoraj i dziś”.

Te krótkie rozważania na temat twórczości w świetle nauk prawnych ze względu na charakter czasopisma będą miały formę eseju, a nie artykułu specjalistycznego *stricte* jurydycznego.

Należy wskazać, że przepisy prawne nie zawierają ogólnej zbiorczej definicji ustawowej twórczości jako takiej. Nie znaczy to, że pojęcie twórczości nie występuje w języku prawnym i prawniczym. Podlega ona ochronie z punktu widzenia prawa prywatnego, to jest: cywilnego, autorskiego czy własności przemysłowej, jak również prawa publicznego, to jest: administracyjnego, podatkowego czy przepisów o charakterze prawnokarnym. Na potrzeby niniejszych rozważań twórczość będzie traktowana bardzo szeroko, jako przejaw każdej działalności intelektualnej człowieka lub grupy ludzi uzewnętrznionej w jakikolwiek sposób.

Bez wsparcia ludzi takich jak Ty, nie mógłbyś czytać tego artykułu.

Prosimy, kliknij tutaj i przekaz darowiznę w dowolnej wysokości.

Wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników jest gwarantowana konstytucyjnie, w art. 73 Konstytucji. Ograniczenia tej wolności zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Prawo wynalazcy do opatentowania efektów swojej pracy jest jego prawem, a nie obowiązkiem.

Dlatego istotne jest przeanalizowanie przepisów ustawowych dotyczących twórczości. Przepisy prawa cywilnego

mają charakter najszerzy i podstawowy, gdyż traktują twórczość jako dobro osobiste człowieka w rozumieniu art. 23 Kodeksu cywilnego, chronione przez prawa osobiste określone w art. 24 tegoż kodeksu. Ten pierwszy przepis wymienia wprost jako dobro osobiste twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską. Ochrona ta uściślona jest szczegółowymi przepisami prawa autorskiego i wynalazczego. Podkreślenia wymaga okoliczność, że w zakresie ochrony własności intelektualnej, na którą składa się zarówno prawo autorskie, jak również prawo własności przemysłowej, przepisy te nie

nadążają za postępem w zakresie nowych technologii. Procedury legislacyjne są bowiem o krok za szybkimi zmianami w zakresie utrwalania i udostępniania twórczości. Szczególnie jest to widoczne w przypadku prawa autorskiego powstałego w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, które jeszcze kładzie nacisk na ochronę egzemplarza utworu, podczas gdy w dobie rzeczywistości wirtualnej twórczość może być chroniona prawnie, mimo że zostanie uzewnętrzniona wyłącznie w tzw. chmurze w sieci, bez jakiegokolwiek egzemplarza utworu w postaci zmaterializowanej. Obie ustawy składające się na własność intelektualną są względem siebie komplementarne i uzupełniają się wzajemnie, gdyż są one elementem wspólnego systemu prawa, który nie może być wewnętrznie sprzeczny. Może się zdarzyć, że twórczość będzie spełniać przesłanki utworu chronionego przez prawo autorskie, jak również patentu objętego regulacją prawa własności przemysłowej. W powyższej sytuacji od twórcy zależy, przy pomocy których przepisów będzie chciał być chroniony. Jednakże w przypadku twórcy patentu, który jednocześnie spełnia cechy utworu, gdy opis patentowy zostanie już opublikowany w Urzędzie Patentowym, ochrona następuje wyłącznie w oparciu o prawo własności przemysłowej, a nie o prawo autorskie. Taka sytuacja wynika z wymogu spójności systemu prawa, który nie może dopuścić do sytuacji, gdy twórca patentu opublikowanego w sposób przewidziany prawem własności przemysłowej będzie następnie domagał się jego nieujawniania jako twórca utworu. Oczywiście prawo wynalazcy do opatentowania efektów swojej pracy jest jego prawem, a nie obowiązkiem, a więc to on decyduje, czy chce być chroniony w ten sposób. Ochrona patentowa charakteryzuje się formalizmem (gdyż wymaga zgłoszenia), odpłatnością i terytorialnością charakterystyczną dla patentów krajowych. Przeciwnieństwem ochrony patentowej jest ochrona twórczości przewidziana przez prawo autorskie. Utwór w

przeciwieństwie do patentu nie wymaga jakiegokolwiek zgłoszenia i jest chroniony globalnie bez konieczności ponoszenia żadnych opłat ze strony twórcy.

Twórca i wynalazca ma prawo do ochrony prawnej efektów swojej działalności intelektualnej, a nie obowiązek takiej ochrony. Przy analizowaniu przepisów prawnych dotyczących ochrony własności intelektualnej należy uwzględniać zasady ekonomii. W praktyce może się okazać, że twórcy będzie się opłacać zgoda na naruszanie jego praw bądź wprost wyrazi on zgodę na swobodny dostęp do swojej twórczości bez wynagrodzenia. Takie postępowanie twórcy jest racjonalne i uzasadnione. Można tutaj podać przykłady tzw. wolnych licencji czy też udostępniania swych kompozycji przez nowe zespoły, które chcą w ten sposób zdobyć popularność u odbiorców swojej twórczości. Ciekawym przykładem jest również taktyka Billa Gatesa, który jako twórca systemu operacyjnego Windows stosował liberalną politykę w zakresie podmiotów, które uzyskały jego program bez licencji. Jego konkurencja w takich przypadkach występowała o ochronę sądową, a Microsoft w ten sposób zdobył *de facto* monopol na rynku tego typu programów i mógł następnie zarabiać na kolejnych wersjach swojego produktu i programów z nim powiązanych.

Warunkiem ochrony prawnej efektów działalności intelektualnej jest ich nowatorski i twórczy charakter.

Warunkiem ochrony prawnej efektów działalności intelektualnej jest ich nowatorski i twórczy charakter w stosunku do tego, co stworzono

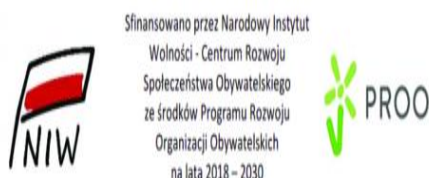
dotychczas. Dotyczy to zarówno utworów, jak i wynalazków. Nowatorski charakter może mieć jakikolwiek zakres, będzie on zwykle polegał na unowocześnieniu dotychczas opatentowanych wynalazków lub opracowaniu wcześniej opublikowanych utworów w postaci tzw. utworów zależnych: tłumaczeń, opracowań cudzej twórczości, przeróbek czy adaptacji. Jednakże wymaga to zgody pierwotnego twórcy. Podkreślenia wymaga fakt, że postęp techniczny opiera się właśnie na ulepszaniu rozwiązań odkrytych już wcześniej. Dlatego opisy patentowe, poza wynalazkami tajnymi, są jawne, aby osoby, które chcą nabyć prawo do patentu, mogły zapoznać z opisem patentowym, podobnie jak inni wynalazcy, którzy będą mogli ten wynalazek udoskonalić.

Ochrona twórczości nie jest jednak nieograniczona. Rozpoczyna się ona w momencie uzewnętrznienia utworu w jakikolwiek sposób, co nie oznacza konieczności jego publikacji. Twórczość nie musi mieć postaci ukończonej czy też mieć jakikolwiek nośnik zmaterializowany, gdyż może być umieszczona na przykład w internetowej chmurze. Z punktu widzenia prawnego można wskazać, że ochrona dotyczy wyłącznie twórczości człowieka. Nie dotyczy zatem efektów działalności zwierząt czy sztucznej inteligencji. Ten ostatni przypadek jest jednak dyskusyjny, gdyż sztuczna inteligencja jest przecież efektem ludzkiej pracy, a nie działalności sztucznej inteligencji *per se*.

Nie każdy efekt pracy intelektualnej jest chroniony prawnie w ten sam sposób. Brak ochrony dotyczy twórczości ludowej, gdyż jest ona anonimowa i powtarzalna. Nie dotyczy też tzw. domeny publicznej, na którą składają się akty normatywne, urzędowe dokumenty i materiały, opublikowane opisy patentowe i ochronne oraz proste informacje prasowe. Ważnym ograniczeniem ochrony twórczości są także przepisy

o dozwolonym użytku osobistym i publicznym. Jest to najbardziej sporne zagadnienie, gdyż twórcy pragną, aby przepisy te były jak najbardziej ograniczone, a korzystający z utworów dążą z kolei do rozszerzenia przepisów o dozwolonym użytku. Ograniczenia ochrony twórczości wynikają z hierarchiczności dóbr uregulowanych prawnie. Ustawodawca poświęca prawa twórcy w imię ochrony wartości, które uważa za ważniejsze. Dozwolony użytek wynika z zapewnienia praw do twórczości osobom niepełnosprawnym, prawa społeczeństwa do informacji czy prawa do badań naukowych oraz kształcenia na wszystkich szczeblach.

Michał Chajda – adwokat, doktor nauk prawnych, wykładowca na Uniwersytecie Rzeszowskim prawa cywilnego, bankowego i własności intelektualnej. Opublikował kilkadziesiąt pozycji w tym zakresie tematycznym.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Dofinansowano
ze środków Ministra
Kultury i Dziedzictwa
Narodowego